

Ř Í J E N 2 0 2 0

ROMANOVODI

R O M S K Á D U Š E | CENA 20KČ

**RENATA
BERKYOVÁ**
ROZHOVOR

**AKE
DIKHEA?**
FESTIVAL
ROMSKÉHO
FILMU

**SDÍLENÉ
BYDLENÍ
SYMBIOS**

DJ GADJO.CZ

POTŘEBUJETE DOUČOVÁNÍ, VZDĚLÁVACÍ KURZ NEBO HLEDÁTE STÁŽ?

**ROMSKÝ STIPENDIJNÍ PROGRAM PRO STUDENTY
NENÍ JEN O STIPENDIU!**

POMŮŽEME VÁM

**Více se dozvíte na WWW.ROMSKASTIPENDIA.CZ
nebo na doucovani@romea.cz
a +420 257 329 667**

**STIPENDIUM PRO ROMSKÉ STUDENTY A STUDENTKY
STŘEDNÍCH, VYŠŠÍCH ODBORNÝCH A VYSOKÝCH
ŠKOL (STIPENDIUM ORGANIZACE ROMEA).**

Chcete mít přehled o novinkách v politice, společnosti a kultuře?

ZAJÍMÁ VÁS ROMSKÁ TÉMATIKA?

Nespokojíte se s povrchní a manipulativní žurnalistikou, stojíte o ověřené zprávy a vyvážený pohled na palčivé společenské otázky?

PŘEDPLAŤTE SI ROMANO VOĎI!

Časopis pravidelně přináší rozhovory, reportáže a profily výrazných osobností, fundované analýzy aktuálních společenských témat, upoutávky a tipy na kulturní události, které stojí za pozornost, i přehledové studie, průřezy a ohlédnutí v čase.

**OBJEDNEJTE SI ROČNÍ PŘEDPLATNÉ NA ADRESE:
www.romanovodi.cz - za 200Kč**

[facebook.com/romanovodi](https://www.facebook.com/romanovodi), [facebook.com/sdruzeniromea](https://www.facebook.com/sdruzeniromea)

Víte-li o vhodném stánku, knihovně, instituci, knihkupectví, kulturním centru či jiném veřejném prostoru, na jehož polici by nemělo ROMANO VOĎI chybět, prosíme, kontaktujte redakci na romano.vodi@romea.cz. Zároveň vyzýváme potenciální zájemce o externí spolupráci – žurnalisty a fotografy – aby posílali své náměty a tipy na romano.vodi@romea.cz.

EDITORIAL

„Kdyby v 90. letech tehdejší starosta obce Lety potají neprodal pozemky, na kterých z velké části stál koncentrační tábor firmě AGPI, cena by byla mnohem nižší a nestálo by to roky vyjednávání, protože by vepřín na těch místech vůbec nestál. O tom se moc nemluví,“ říká romistka Renata Berkyová z Pražského fóra pro romské dějiny při Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, která přijala naše pozvání k rozhovoru.

Dalším vzácným hostem podzimního čísla je Martin Juráček – multižánrový sběratel všech hudeb světa, charismatický mág DJ GADJO.CZ. „Vím já? To je nějaké gádžo,“ vyslechl si kdysi mimoděk rozhovor dvou svatebčanek o tom, „kdo to tam pouští tu muziku“. Od té doby si jinak neříká.

Zblízka jsme se podívali na unikátní projekt Symbios, který už bezmála dva roky nabízí spolubydlení mladých lidí s rozdílnými životními zkušenostmi – těch, kteří opustili dětský domov, a studentů Masarykovy univerzity v Brně. Představíme čtvrtý ročník berlínského Festivalu romského filmu AKE DIKHEA?, který je zároveň prvním ročníkem pro diváky v celém světě, neboť „díky“ pandemii se letos poprvé koná online.

Představíme také nejmladší generaci slavného muzikantského rodu z Holandska The Rosenbergs, spolu s nakladatelstvím Kher a spisovatelkou Olgou Fečovou si připomeneme Mezinárodní den romského jazyka a nevynecháme ani pravidelné rubriky jako příběh „z periferie“ podle skutečných událostí nebo komentář. V něm se Stano Daniel zamýšlí nad soudním procesem s nejznámějším slovenským neonacistou Marianem Kotlebou a hledá odpověď na otázku, jakou roli v tom všem vlastně hrají Romové.

Přeji vám zajímavé čtení, milí čtenáři!

JANA BAUDYŠOVÁ
šéfredaktorka

RV 10/2020

- 3** Obsah / Editorial
- 4 – 7** Romové své romství po válce tajili
Rozhovor s Renatou Berkyovou
Rena Horvátová
- 8** Kdybych byl obhájcem Mariana Kotleby
Komentář
Stano Daniel
- 9** Já tě živím!
Den na periferii
Stanislava Ondová
- 10 – 11** Nikdy mi žádný Rom neřekl, „ty nejsi náš“
Profil – DJ GADJO.CZ
Dalibor Zíta
- 12 – 14** Ake Dikhea? Romský filmový festival
Zblízka
Veronika Patočková
- 15** Aktuálně
Děje se
Jana Baudyšová
- 16 – 17** Symbios pomáhá mladým najít rovnováhu
Pod povrchem
Rena Horvátová
- 18 – 20** Všichni pocházíme ze stejné pravlasti
Minirozhovor – The Rosenbergs
Yveta Kenety
- 21** Proč vás mulové strašej
Kultura
Olga Fečová
- 22** Kher míří na pulty knihkupectví
Kultura
Lenka Jandáková

Přední obálka: Renata Berkyová (foto Petr Zewlakk Vrabec), zadní obálka: Dominik, návštěvník autorského čtení Ilony Ferkové ve Slaném (foto Lenka Jandáková).

Číslo: 10 / 2020 Ročník: XVII Cena: 20 Kč	Adresa redakce: ROME A, o. p. s. Korunní 127, 130 00 Praha 3 Tel. 257 329 667, 257 322 987 E-mail: romanovodi@romea.cz www.romanovodi.cz www.romeaops.cz	Korektury romského jazyka: Lada Víková
Vydavatel: ROME A, o. p. s. Žitná 49 110 00, Praha 1 IČO: 266 13 573	Šéfredaktorka: Jana Baudyšová	Grafika: Bantu Design s. r. o.
Vychází za podpory Ministerstva kultury ČR.	Editor: Zdeněk Ryšavý	Inzerce: Zdeněk Ryšavý
Redakce: Renata Berkyová, Rena Horvátová, František Bikár, Stanislava Ondová, Zdeněk Ryšavý, Kristina Dienstbierová, Lenka Jandáková	Jazykové korektury: Lenka Jandáková	Předplatné: romanovodi@romea.cz
	Překlad do romského jazyka: Eva Danišová	Osvit a tisk: Studio WINTER, s. r. o.
		Distribuce: Dub, s. r. o.
		Periodicitu magazínu: 10x ročně
		Registrační číslo MK ČR: E 14163

ROMOVÉ SVÉ ROMSTVÍ PO VÁLCE TAJILI

Rena Horvátová / Foto: Petr Zewlakk Vrabec

„Neustále jsem narážela na překážky a hlavně mlčení. Mnozí v sobě měli pořád silnou zkušenost, že když se veřejně přiznají ke svému romskému původu, může to nést rizika a následky,“ říká romistka **Renata Berkyová** z Pražského fóra pro romské dějiny při Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

Při zpracování žádostí o osvědčení, takzvanou dvěstěpadesátpětku (podle zákona č. 255/1946 Sb.), o kterou žádali Romové věznění v Letech u Písku, jste měla možnost sledovat osudy mnoha žadatelů. Co všechno se z žádostí dá dozvědět?

Ve svém výzkumu jsem se zaměřila na to, jak se stát skrze ministerstvo obrany

k těmto lidem vězněným v Letech a k jejich žádostem z důvodu rasové perzekuce stavěl po válce. A také zda letský tábor znamenal něco méně než jiný koncentrák, protože žádosti, na něž poukazují, nebyly jen letské, ale i z Osvětimi, kam byli právě z Letů někteří transportováni. A přežili. Až na výjimky, které popisují ve své práci, stát nezpochybňuje, že věznění Romové byli rasově perzekvováni. Během výzkumu

jsem narazila na zajímavou věc – v ranějším poválečném období, tedy v 50.–60. letech nikdo nezpochybňoval, že by tábor v Letech u Písku nebyl koncentrační. Ve všech dokumentech, ať už z národních výborů nebo jiných úřadů, se popisuje, že Romové byli transportováni do koncentračního tábora Lety u Písku, a nikdo ani nezpochybňoval, proč tam ti lidé byli internováni. Trochu jiná situace nastala v pozdějších letech.

Jak schvalování žádostí probíhalo?

Při schvalování sehrál velkou roli Svaz Cikánů-Romů, i když fungoval jen od roku 1969 do roku 1972, ilegálně pak ještě další tři roky. V 70. letech vyžadoval úřad od žadatelů víc dokladů o tom, kde a jak dlouho byli žadatelé věznění, nestačilo jen prohlášení nebo svědectví, ale byl potřeba úřední dokument z Osvětimi nebo z archivu. Jenže v těchto dokumentech bylo uváděno, že důvodem transportu byla osoba práce se štitíci nebo asociál. A právě kvůli těmto vyjádřením byly žádosti zpochybňovány. Protože hodnotitelům přišlo, že skutečným důvodem k věznění nebyly rasové důvody. Netvrdím, že takových zpochybnění bylo mnoho, ale z těch více než 90 žádostí, se kterými jsem pracovala, jsem jich několik objevila. Šokující pro mě bylo, že poslední mnou nalezená žádost, u které se o rasových důvodech věznění pochybuje, je z roku 1995, kde syn – rovněž přeživší – žádá o osvědčení za svou matku, která ovšem zemřela ještě v Letech. Referent, ačkoliv znal historii letského tábora, o důvodech věznění matky pochyboval. Naštěstí na ministerstvu byli lidé, kteří měli dost zkušeností a historických znalostí, aby žádost vyhodnotili jako oprávněnou. Ovšem předpokládám, že takových zpochybnění z dřívějších let bylo více, jen to v tuto chvíli není zdokumentované. A Svaz Cikánů-Romů právě vyjednával uznání těchto potvrzení, jelikož se vlastně jedná o dobové dokumenty nacistů a z logiky věci nemohou být brány jako relevantní.

Jak bylo obecně na romské oběti rasové perzekuce a věznění nahlíženo?

Jak se jeví z průzkumu, v žádostech záleželo i na konkrétním úředníkovi, který je posuzoval a předkládal komisi. Také záleželo na tom, jak moc se v historii, tématu romského holokaustu a pronásledování Romů v době Protektorátu orientoval. Žadatelé museli během socialismu, tedy v době, kdy si o odškodnění také hojně žádali, dokazovat, že již žijí spořádaným životem a pracují. Nejspíš v tom hrály roli i předsudky. Romští žadatelé svou pracovitost a třeba i zanechání tzv. kočovného života sami zdůrazňovali s nadějí, že to na hodnotitele zapůsobí. Na druhou stranu kádrový posudek museli mít i neromští žadatelé.

Podařilo se vám vyhledat přeživší z druhé světové války?

Podařilo, ale s nikým z nich jsem osobně nemluvila. Když jsem ještě jako studentka romistiky v roce 2014 točila dokument Stíny romského holokaustu, snažila jsem se navázat kontakt s přeživšími letského tábora. Neustále jsem ale narážela na překážky a hlavně mlčení. To bylo takovéto „nikdo není, nechte nás být“. Až později, kdy jsem mluvila s aktivisty Čeňkem Růžičkou a Marcusem Papem, tak mi došlo, že tyto reakce jsou pochopitelné. Mnozí v sobě měli pořád silnou zkušenost, že když se veřejně přiznají ke svému romskému původu, může to nést rizika a následky.

Takže z obavy z možné stigmatizace zamlčovali vlastní etnicitu.

Bylo a stále to je pro některé tak silné stigma, že se rozhodli o tom veřejně nemluvit a mlčet. I v žádostech o odškodnění někteří žadatelé popírali, že jsou Romové. Můžeme spekulovat o tom, zda se skutečně jednalo o Romy, protože víme, že v Letech věznili i jiné skupiny kočujících obyvatel, třeba světské nebo i neromské rodiny. Stejně tak se můžeme bavit o tom, jestli důvod, proč nechtějí být přeživší spojování s Romy, je ten, že jim to přineslo tolik příkoří a utrpení, vzalo jim to celé rodiny, že se svého romství na veřejnosti vzdají. A proto pan Růžička říká, že přeživší a jejich rodiny ho pověřili, aby mluvil za ně za všechny. Všimla jsem si, že někteří se v těch žádostech od své etnicity vyloženě di-

stancovali a doslova uvedli – nikdy jsme nebyli Romové a nevíme, proč jsme byli v Letech. A já dnes nemohu soudit, zda to tak bylo, nebo ne. Ale paradoxem je, že v době, kdy fungoval Svaz Cikánů-Romů a podávaly se žádosti o odškodnění, tak naopak úřad vyžadoval, aby se romští vězni přiznali ke své etnicitě. To byl pro přeživší jediný okamžik, kdy to, že přiznají, že jsou Romové, bude ku prospěchu věci. Vzpomínám si i na jednu žádost, kdy paní uvedla, že byla vězněná v Letech z rasových důvodů, ale neuvedla, že je Romka. Úřad ji ovšem nemohl žádost uznat, protože neměl doklad o tom, že byla v Letech kvůli svému romskému původu. Svaz rasový důvod následně potvrdil a žádosti bylo vyhověno.

Co se stalo s těmi, kteří skutečně Romy nebyli? V kronikách se můžeme dočíst například o komediantech svezenech do komediantského tábora.

Z Let byly některé rodiny i propuštěny, protože nějakým způsobem dokázaly, že nejsou Romové, a jsou tam tedy neoprávněné. Na tohle poukazoval i historik Ctibor Nečas. Dokonce existují důkazy, že četníky podpláceli, aby je propustili z tábora. O tom vypovídá i to, jak se před válkou vnímal někdo, kdo se označoval slovem cikán – že to nejsou jen tmaví lidé, kteří kočují. Ten výklad byl velmi rozsáhlý. Vezmeme si zákon „o potulných cikánech“ z roku 1927, který nařizoval, aby cikáni nosili cikánskou legitimaci. A nebylo tam jasně definováno, kdo se tím vlastně myslí. Takže lidé, kteří žili kočovným životem,

MGR. RENATA BERKYOVÁ (1985)

vystudovala romistiku na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, od roku 2018 pracuje v Pražském fóru pro romské dějiny při Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR. Zabývá se válečným a poválečným obdobím historie Romů. Ve své diplomové práci zkoumala přístup českého státu k Romům vězněným v tzv. cikánském táboře v Letech u Písku, kteří žádali o vydání osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb. za rasovou perzekuci v době války. Odborně se podílela na tvorbě filmu LETY (2019). Píše poezii a ve volnu organizuje dětské letní tábory.

světští nebo jen tzv. komedianti, se svezli s Romy na stejné vlně.

Určitá forma kompenzace a odškodnění válečného utrpení Romů a Sintů byla do roku 1989 možná pouze díky zmiňovanému zákonu č. 255/1946 Sb. Hrál to později roli také při odškodnění romských obětí holokaustu v 90. letech?

Velkou. Ale je potřeba odlišit státní podporu a nestátní, jakou distribuoval třeba Česko-německý fond budoucnosti. U dvěstěpadesátpětky a následně zákonu z roku 1968 šlo o finanční podporu ke starobnímu důchodu. To bylo všechno, o co tito lidé mohli do převratu žádat. V roce 1994 však vyšel zákon, který odškodňoval i rodiny vězňů, sirotky a vdovce, kteří mohli dosáhnout až na částku sto tisíc. A pak tu byly mimovládní programy, u kterých museli mít žadatelé onu 255, to znamená být držitelem osvědčení se statusem politického vězně. Těch žádostí bylo tolik, protože to byla jediná cesta, jak žádat o odškodnění i jinde.

Ví se, kolik Romů bylo zapojeno během války do odboje?

To je přesně to bílé místo, které je třeba probádat, i kvůli silné potřebě sou-

časných Romů vědět víc o hrdinech z doby války. Máme tady unikátní práci Jana Tesaře, který psal o nejznámějším romském partyzánovi Josefovi Serinkovi. Ale to je všechno. V žádostech jsem narazila na pět lidí, kteří nežádali za věznění v Letech, i když tam byli, ale za odboj a za to, že patřili k partyzánské skupině a bojovali při povstáních. Je pravděpodobné, že na Slovensku jich bylo víc, protože měli jiný osud než v Čechách a na Moravě a měli i více možností zapojit se do odboje. U nás byli z devadesáti procent Romové transportováni do koncentračních táborů a přežilo jen mizivé procento. I přes tento fakt jsem narazila ve svém výzkumu na několik Romů, kteří se účastnili odbojových akcí anebo byli přímo členy partyzánských skupin.

Podle výsledků vašeho výzkumu tvořili velkou část přeživších žadatelé, kteří byli v Letech jako děti. Ví se, jaký byl jejich další osud po opuštění tábora?

Mě samotnou překvapilo, že polovina žadatelů o odškodnění byly v době věznění děti. Což je trošku v kontrastu s tím, co o Letech víme, tedy že jich zde umíralo nejvíce, což nijak nespochybňuji. Nabízí se ovšem otázka, jak a díky čemu došlo k tomu, že jiné děti přežily. Mezi přeživšími žadateli o osvědčení

je také pán, který se přímo v Letech narodil. Jak z výzkumu vyplynulo, po válce většinou skončily jako sirotci ve výchovných ústavech.

Je genocida Romů porovnatelná s vyhlazením Židů?

Pokud budeme mluvit o České republice, tak tady téměř k dokonané genocidě Romů došlo. Když si vezmeme, že se ze šesti a půl tisíce českých a moravských Romů vrátilo něco kolem šesti set, tak došlo k vyvraždění téměř celé jedné generace. Poměrově to tedy srovnatelné je.

Jaké bylo postavení Romů ve společnosti před válkou? Dá se tehdejší anticiganismus srovnat například s antisemitskými náladami v Německu?

Romové v předválečném období nebyli nikdy považováni za součást společnosti, byli „metlou českého venkova“. Byli považováni za póvl, za lidi nižší kategorie, existovalo mnoho předsudků a stereotypů. Ovšem kontinuálně, nebylo to zničehonic, že když řadí antisemitismus v Německu, tak by si česká společnost vzpomněla, že tu máme také Židy a cikány. Spíš to vnímám tak, že lidé využili situace zbavit se i těch, kteří nám tady ten prostor špiní bez ohledu

na Židy. Kvůli říšským opatřením se z hlediska perzekuce dostali na roveň Židům. Naproti tomu v Německu byly stovky Romů v berlínském Výzkumném ústavu pro rasovou hygienu podrobovány výzkumu, kde se zjišťovalo, zda jsou čistou rasou árijskou, nebo nečistou. Někteří Sintové tak byli ještě nějakou dobu ponechávání naživu. Ale ne nadlouho. V Protektorátu proběhl v roce 1942 tzv. soupis cikánů, ze kterého pak dvanáct set lidí bylo posláno do Letů, podobný počet do Hodonína u Kunštátu a zhruba tři a půl tisíce ponecháno na svobodu. Mysleli si, že jsou zachráněni, ale byli to oni, koho poslali rovnou do koncentračního tábora bez přestupní stanice.

Je podle vás důležité vnímat romské dějiny jako součást dějin širších?

Romové jsou tu po staletí, nevidím důvod, aby byli v historii českého národa opomíjeni. Není možné, aby se historici tvářili, že zde žijí pouze Češi a tohle se nás netýká. Aby se mohlo mluvit i o romské historii, je potřeba vypořádat se s tím, čeho byla česká společnost součástí a na čem se sama podílela. V tomto ohledu to může být těžké. Ale já věřím tomu, že k tomu máme nakročeno. Zároveň musím zdůraznit, že to, aby romská historie byla součástí té české, neznamená úplné rozmělnění a spojení všech těch událostí do jednotného celku. Obě perspektivy jsou důležité.

Zvlášť palčivé téma je užívání označení Rom a Cikán. I Svaz Cikánů-Romů užíval v názvu obě varianty. Jak to vnímáte vy?

Oni nikdy nechtěli, aby se jim říkalo Cikáni, ten název ale zrcadlí, jak opatrní bývali lidé kolem Svazu v té době. Svaz Cikánů, to je to, jak nás označujete, ale pomlčka Romů, je to, jak chceme, abyste nám říkali. Jejich snahou bylo, aby Romové byli uznáni jako národnostní menšina. Na tu dobu měli dost odvahy, co se týče požadavků. Byl jim povolený časopis, organizování festivalů, ale třeba muzeum a požadavek uznání Romů jako národnostní menšiny se jaksi přešlo. V roce 1972 byl Svaz Romů nedobrovolně zrušen. Označení „Cikán“ vnímám jako pejorativní a osobně mě uráží. Označení Rom považuji za součást respektu a slušné mluvy.

Kdy je naopak v pořádku, pokud se slovo cikán použije?

Jedině, když citujete dobové dokumenty. Ale musím říct, že i po výzkumu, který jsem provedla během své diplomové práce, se mi přičí označení tzv. cikánský tábor v Letech. Pokaždé si říkám, proč my máme používat jazyk nacistů. Lidé, kteří přežili hrůzy nacismu, neuváděli ve svých žádostech, že byli v cikánském táboře, ale v koncentračním nebo sběrném. I v úředních listinách bylo označení KT Lety u Písku, a ne CT jako cikánský tábor Lety, jak se nyní běžně užívá.

Kdy se vlastně objevila první zmínka o tom, že Lety byl pracovní tábor, a proč je v tom takový rozdíl?

Pochybnosti se objevily až v 90. letech, kdy Paul Polansky téma Lety medializoval a vyšla mu kniha Tíživé mlčení (1998). Začalo se požadovat, aby byl vepřín, který stál na místě tábora v Letech, odstraněn. Tehdy se začalo mluvit o tom, co to bylo za tábor a kdy fungoval. Účel tábora jakožto přestupné stanice před smrtí se začal zpochybňovat. Zajímavostí je, že právě v tomto období 90. let, kdy se vyvíjela největší snaha o odkup pozemků, tehdejší starosta obce Lety v tichosti, bez mediálního ohlasu prodal pozemky, na kterých z velké části stál koncentrační tábor, společnosti AGPI, a o tom se moc nemluví. Kdyby se tohle nestalo, cena by byla mnohem nižší a nestálo by to roky vyjednávání, protože by vepřín na těch místech vůbec nestál.

Co podle vás některé, a to i politické představitele, stále vede ke zpochybňování rasové perzekuce a genocidy Romů a Sintů v Čechách a na Moravě?

Myslím si, že to je hluboká neznalost historie. Donedávna jsme tu měli jen práci Ctibora Nečase. Teprve několik let tu je pár lidí, kteří se předválečnému a poválečnému období věnují. A stále tu jsou otázky, na které ani my historici nemáme odpověď. Když to srovnáme s výzkumy židovského holokaustu, je velmi mnoho odborníků, historiků a badatelů, kteří se jím zabývají. A na romskou historii nemáme téměř nikoho. Chybí instituce, které by takové bádání podpořily. Kdyby totiž Akademie věd udělala výzkum, ze kterého by bylo zřejmé, že v žádném případě nelze zpochybnit, že Romové byli vězněni v Letech u Písku z rasových důvodů, tak by si to nikdo z politiků snad nedovolil zpochybnit. Bohužel tu není širší zájem se tímto tématem zabývat. Máme tu romistiku na Univerzitě Karlově, Muzeum romské kultury, ale ani jedna z těch institucí se nezabývá pouze historií Romů, mají širší pole působnosti, což ovšem také vypovídá o nízkém zastoupení odborníků na romskou historii, jazyk či kulturu v jiných institucích. A možná i proto vzniklo Pražské fórum pro romské dějiny, které funguje při Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd. Doufám, že to je příležitost, jak povědomí o Romech a historii měnit. Ovšem bez pomoci dalších institucí to půjde těžko. ●

KDYBYCH BYL OBHÁJCEM MARIANA KOTLEBY

Stano Daniel / Foto: Andrej Gábor

Datum 12. října 2020 si snadno zapamatuji. Byly to moje 40. narozeniny. Mezi spoustou přání se někdy odpoledne začalo objevovat jméno Mariana Kotleby. V přáních pro Roma, chápete?! A prý jestli jsem si to tak objednal. V ten den totiž slovenského nejznámějšího neonacistu – konečně – odsoudili za propagaci extremismu.

Předseda Lidové strany Naše Slovensko zatím do vězení nejde. Proti rozsudku odnětí svobody na čtyři roky a čtyři měsíce se okamžitě odvolal a soudní proces tak bude pokračovat. Oslavné komentáře střídají pochybnosti. Nevíme, zda Kotleba nakonec do vězení půjde ani co bude s jeho stranou, když ztratí „vůdce“. Bez ohledu na výsledek, o tomto rozsudku se bude diskutovat dlouho.

A ŽE TAK NAJEDNOU

Kdybych měl najít něco na obranu Mariana Kotleby, kdybych třeba byl jeho obhájcem, vytáhl bych teď, že se vlastně nic na jeho chování nezměnilo. „Veřejně dostupné jsou fotky, na kterých můj klient pochoduje v gardistické uniformě,“ prezentoval bych před soudem. „Spolu se svými přívrženci obviněný M. K. nejednou pochodoval kolem romských obydlí a burcoval protiromské vášně,“ přilil bych olej do ohně. „Pokud ctěnému soudu nevadily jeho pozdravy z fašistického Slovenského státu, proč nyní číselná symbolika všechno prolomila?“ ptal bych se.

Možná to dobře vystihl Dušan Mikušovič, když v slovenském Denníku N napsal, že soudkyně Sabová to Kotlebovi spočítala za celou kariéru. Jenže tady už se dostáváme na tenký led. Tedy, tenký pro vás – kteří ho chcete vidět za mřížemi, ne pro mě – obhájce Mariana Kotleby. Soudkyně v argumentaci totiž vyzdvihla různé momenty z Kotlebovy historie, z nichž je jeho vztah k extremismu poměrně jasný. Ani jako advokát bych to nepopíral. Mou obranou by bylo,

že to jen ukazuje na skryté motivy ze strany soudu.

O ROMY JDE AŽ V DRUHÉ ŘADĚ

Marian Kotleba byl náckem už dávno. Tehdy byl však hrozbou jen pro Romy, punkáče, vlasatce. Vzbuzoval vášně na okraji společenského zájmu a neohrožoval body mainstreamových politických stran. Nyní je tomu však jinak. Ačkoli svou minulost nepopírá a občas vystrčí růžky odkazem na nacistickou symboliku, stal se předsedou strany, kterou berou agentury v průzkumech vážně.

Možná je to jen souslednost časová, ne příčinná. Možná jeho politický úspěch nehraje roli. Ale kdybych byl tím advokátem, opravdu bych se na to zeptal. Ptal bych se, proč nikomu tak dlouho nevadil rovnoramenný kříž, který jim také zakázali teprve nedávno. A proč kampaň postavená na „cikánských parazitech“ z roku 2013 soudu nepřekážela.

POLICIE BUDE VŽDY POZADU

Marian Kotleba nebyl souzen za násilí nebo za protiromské pochody. Nakonec doplatil na čísla – daroval totiž opakovaně na charitu 1488 eur a nechutně tak zneužil pro dobrou věc známý symbol neonacistů: 14 jako odkaz na slavných 14 slov o potřebě ochraňovat bílé děti a 88 jako odkaz na hitlerovský pozdrav. A také se dá napsat jako SS. Ministerstvo vnitra Slovenské republiky se snaží držet s neonacisty krok a neustále aktualizuje metodickou příručku, která nabízí informace o extremistických symbolech.

Z principu je však jasné, že příručka bude vždy jen reagovat na nové výtvary neonacistické scény. A otázkou je i to, jak daleko zajdeme. Na protiromských pochodech také často spatříte číslo 44. Znalému pozorovateli je jasné, proč je to číslo tak populární, ale trestné to určitě není. Co když si začnou neonacisté tetovat na hrud' DĎ? Je to osmé písmeno slovenské abecedy, čili je to jako by měli vytetované 88, a v konečném důsledku odkaz na HH.

ŠKOLA NAMÍSTO SOUDU

Dokážeme určit hranice, za kterými se použití symbolu stává trestným činem? Má tyto činy řešit soud, nebo je má odsoudit společnost?

Pomozme si jednoduchým příkladem. Na kandidátce Kotlebovy strany do parlamentu měl číslo 88 známý slovenský neonacista Marián Magát. Dalo by se čekat, že právě 88 bude u této strany populární. Magát nenechal nic náhodě a v kampani použil slogan, podle kterého chtěl poslat asociální a politické zloděje do pracovních táborů. Zdá se to jasné. Jenže budme realisté – někdo to číslo 88 mít musel. Totéž číslo měl někdo i na kandidátních listinách jiných stran.

Tento souboj s neonacistickou symbolikou, od níž nevede cesta k činům, se zdá nekonečný. A přestože je systematické a kvalitní vzdělávání cesta zdlouhavá, zdá se mnohem smysluplnější. Posilováním vzdělání se posuneme dál a staneme se vůči extremistům odolnější. Pak ať si neonacisté hlásají, co jen chtějí, budou stále v menšině, na okraji společnosti.

●

JÁ TĚ ŽIVÍM!

Dle příběhu paní J. K. sepsala Stanislava Ondová / Foto: Pixabay

Skoro každý Rom to občas zažil. Vejdete do obchodu a prodavačky vás sledují na každém kroku. Stačí si prohlížet zboží o trochu déle, a už jste podezřelí číslo jedna. Nedej Bože jít s oblečením do kabinky a chtít si ho zkusit. My Romové nejsme pro většinu obchodníků nakupující, co utrácení své peníze za jejich zboží, ale v první řadě jsme pro ně zloději. Proto se rádi vracíme do obchodů, kam chodíme pravidelně a kde nás prodavači i ochranka od vidění znají.

S rodinou bydlím ve městě na hlavní ulici. Byty jsou zde dražší, ale to je cena za dobrou adresu. V okolí máme kino, knihovnu, bazén, autobusové nádraží i velký obchodní dům se supermarketem v přízemí. Když jsme tam s dcerou začaly nakupovat, byly jsme nejdříve v hledáčku každé ochranky, ale časem nás už nikdo z ničeho nepodezřívá a my se cítily během nákupu dobře. Nakupovaly jsme tam prakticky denně, jednou jsme se zapovídaly s prodavačkou u lahůdek, jindy prohodily pár slov s pokladní. Jako prodavačky tam zaměstnali i dvě Romky. Pokaždé nás pozdravily a někdy i upozornily na to, co měli zrovna ve slevě.

Toho dne jsem se necítila dobře. Bylo mi skoro dvaasedesát a už jsem začínala mít zdravotní potíže. Chtěla jsem rychle nakoupit a jít se domů natáhnout. Došoukala jsem se pomalu do obchodu, vzala si malý košík a namířila si to rovnou k pečivu. Tam se mi trochu zamotala hlava, a tak jsem se přidržela regálu. Po chvíli ke mně přišla jedna z prodavaček.

„Copak vám je? Necítíte se dobře?“ zeptala se starostlivě.

„Ale... nějak se mi zamotala hlava,“ vysoukala jsem ze sebe.

„To je tím vzduchem tady,“ odběhla paní pro vodu. Pár doušek mi udělalo dobře a já se vydala směrem k drogerii, když mi došlo, že pořád nemám pečivo. Otočila jsem se, ale v cestě mi stál obrovský chlap s holou hlavou, dlouhým plnovousem, zavalitou postavou a obličejem rudým tak, že vypadal jako by usnul na rozpáleném slunci.

„No, no, ještě mě tady porazíš ty...,“ zahřměl nade mnou výhružně. Vytřeštila jsem na něj oči. Proč se mnou proboha takhle mluví? Pomyslela jsem si a nechtěla se dát.

„No dovolte, to vy mi uhněte,“ řekla jsem a chtěla jsem se mu obloukem vyhnout. Ale on měl nákupní vozík, kterým do mě narazil takovou silou, že jsem spadla na protější regál.

„Au! Zbláznil jste se?“ vykřikla jsem.

Vysmál se mi a odfrčel do vedlejší uličky. Rozklepala jsem se jako osika, ale posbírala jsem se. Okolo nebyl nikdo, kdo by se mě mohl zastat. U pečiva mi vyhrkly slzy. Co to se mnou je? Asi stárnu, protože před pár lety bych ho vzala kabelkou po hlavě.

„Copak vám je?“ zeptala se zase ta prodavačka, co mi donesla vodu. Polkla jsem naprázdno a řekla jí, co se mi před chvílí přihodilo. Zarazila se a odešla o tom informovat ostrahu obchodu. Stoupla jsem si do fronty k pokladně.

„Koukni na tu cignu, jak mi krade z košíku!“ ozvalo se za mnou a já pochopila, že je to zase on – prodíral se ke košíku přede mnou.

„Nechte mě být! Kdyby tady byl můj muž, tak ze sebe takového chlapa neděláte,“ reagovala jsem už našťvaně.

„Co si myslíš, ty černá držko zlodějská? Já tě živím ze svých daní, tak já ti můžu říkat, co chceš, ty cigoško smradlavá,“ křikl na mě a nenávisť z něho jen sršela.

„Okamžitě nechte tu paní na pokoji!“ ozvala se jedna z prodavaček. „Co si to k ní dovolujete?“ pokračovala a přistoupila k němu blíž. Začala jsem o ni mít vážně strach.

„Je to cigoška! A když budu chtít, tak ji tady takovouhle fláknul!“ zvedl ruku, že mi dá facku. Byla jsem tak ohromená, že

bych se ani nebránila. A pak se to stalo. Jeho rozmáchlou pravačku zarazila jiná, drobnější ruka. Nějaký mladík mu ji zkroutil za zády a srazil ho na kolena. „Ty si tady nebudeš dovolovat na naše zákazníky! Ty už sem totiž ani nevzkročíš!“ řval mu do obličeje můj zachránce. Přiběhli další chlapi z ostrahy a pevně ho tiskli k zemi. Byla jsem tak mimo, že mi ani nedošlo, že lidé ve frontě začali tleskat.

Vousáče odvezla přivolaná policie a já si konečně oddychla. Pořád jsem nedokázala pochopit, co se to vlastně před pár minutami stalo. Z myšlenek mě vytrhnul mladík z ostrahy. „Viděl jsem na kameře, jak do vás narazil vozík. Běžel jsem dolů, ale ztratil se mi mezi regály,“ mluvil se mnou tónem, kterým se mluví s babičkou nebo mámou.

„Moc vám děkuju, že jste se mě zastal,“ řekla jsem třesoucím se hlasem a byla mu opravdu vděčná.

„To by snad udělal každý člověk s normálním rozumem,“ odpověděl mi. „Pojďte, doprovodím vás. Řekl jsem šéfovi, že si na deset minut odskočím,“ usmál se a nabídl mi gentlemansky rámě. Doprovodil mě až před vchod mého domu a já si uvědomila, že co jsem zažila, mě bude ještě chvíli strašit. Na druhou stranu jsem ale poznala hodného člověka, který se nebál zastat slabšího.

●

DJ GADJO.CZ: NIKDY MI ŽÁDNÝ ROM NEŘEKL, „TY NEJSI NÁŠ“

Dalibor Zíta / Foto: Jan Hromádka

Kdo chodí do pražských hudebních klubů a nebo poslouchá Radio 1, musí to jméno znát. DJ Gadjo.cz je stálíci klubové scény už mnoho let, vystupuje se známými romskými hudebníky a svými sety založenými na romské hudbě roztančil publikum i v Londýně, Hamburku, Berlíně a dalších evropských městech.

O to víc překvapí, jaký člověk se pod známou přezdívkou skrývá. Martin Juráček nevzpomíná na úspěchy, které měl jako DJ Gadjo.cz na velkých festivalech, ale nejvíc se rozjaří, když vypráví jak roztancoval romské děti ze sboru Čhavorenge a nebo hrál poprvé jako DJ na romské svatbě, kdy ještě neměl ani vymyšlenou uměleckou přezdívku. A když vzpomíná na dobu, kdy žil ve Velké Británii, s dojetím v hlase si vybavuje čas, kdy se živil mytím nádobí.

S ROMSKOU HUDBOU ŽIJE OD DĚTSTVÍ

„Kdo je ten chlápek, co tam pouští tu muziku?“ „Vím já? To je nějaké gádžo,“ vyslechl si od romských svatebčanek o přestávce v uličce u záchodků v restauraci u Zábranských, kde poprvé na svatbě pouštěl hudbu, tehdy ještě z kazetového magnetofonu. A od té doby si říká DJ Gadjo. Později přivzal po vzoru rapera Gipsyho.cz do svého jména i internetovou koncovku.

Martin Juráček v prostředí romské hudby vyrostl, v jeho rodné slovenské

vsí Bošáca se od dětství přátelil s dětmi rodiny Herákových. U nich doma se prý běžně zpívalo a hrálo. „Nebyly to asi nějaké virtuozní výkony,“ vzpomíná Juráček, „ale o to nešlo, šlo o to, že rodina byla spolu, ten pocit pospolitosti si dodnes pamatuji.“ Po odchodu ze vsi na čas romskou hudbu ztratil ze zřetele.

Poprvé se doopravdy setkal s virtuózním romským folklorem díky legendárnímu undergroundovému básníkovi Martinovi „Magorovi“ Jirousovi, se kterým se přátelil.

„Na, to je pro tebe, tobě se to bude určitě líbit,“ vrazil mu jednou básník s jasnozřivou jistotou do rukou magnetofonovou pásku. Martin Juráček ji doma fascinovaně poslouchal, aniž by tušil, kdo na ní hraje. Teprve po letech se ukázalo, že to byly maďarské skupiny Kalyi Jag a Parno Graszt.

Tím odstartovalo jeho sběratelství hudby ze všech koutů světa. DJ Gadjo se totiž občas mění v DJe Tropicalistu a pod touto přezdívkou hraje svůj další oblíbený žánr, karibskou a latinoamerickou hudbu. A jako DJ Mackie Messer zase

pouští elektroswing a pořádá swingové tanečnické.

Byt má plný tisíců nahrávek z různých koutů světa (perou se o prostor se sbírkou vyřezávaných slonů, záplavou pokojových květín, fotografiemi indiánů a dalšími sběratelskými předměty), a když začal po vzniku Radia 1 pracovat jako moderátor denního proudu, hrál v denním vysílání tak často romskou a africkou hudbu, až mu v rádiu udělali speciální pořad nazvaný Všechny hudby světa, specializovaný na world music.

Z POPULÁRNÍHO DJE NADŠENÝ POŠTÁK

Rozjetý vlak festivalů, parties, bašavelů a všemožných akcí od vernisáží po svatby, na kterých DJ Gadjo hrál, zastavil až tvrdý náraz v podobě koronavirové pandemie. Symbolicky v pátek 13. března se začalo všechno sypat. „Během jednoho týdne všechny domluvený vystoupení na jaro a léto prostě zmizely, a já neměl žádný finanční polštář,“ vzpomíná Juráček, „jenže já nejsem typ chlapa, který by stál u okna a brečel, že venku prší,“ dodává.

Ze dne na den vyměnil DJský pult za poštovní přepážku. Přes léto sice znovu začal hrát, ale během druhé vlny epidemie ho opět můžete vidět vydávat dopisy a balíky na jedné z pražských pošt. Martin Juráček to bere, jako by se nestalo vůbec nic zvláštního.

„Já dělám všechno rád,“ vysvětluje Martin. „Když jsem žil na britském ostrově Isle of Man, tak jsem myl nádobí a uklízel jsem i veřejné záchody. Strašně rád na to vzpomínám. Já mám asi výhodu, že cokoliv dělám, tak to dělám moc rád. Já i na tom Isle of Man měl nejvoňavější záchody na celém ostrově!“ chlubí se.

Jeho dnešní kolegové netuší, že s nimi pracuje populární DJ, a Martin je při tom chce raději nechat, tvrdí, že na ně nechce nějak „machrovat“. Když se během zácviku zaučoval na hlavní poště, stalo se mu přitom párkrát, že ho někdo poznal a vyfotil si ho tam.

NEJVĚTŠÍ ZÁŽITEK: HRANÍ PRO ROMSKÉ DĚTI

I během zákazu produkce v době pandemie už ale plánuje další vystoupení. Se známým romským akordeonistou Mariem Bihárim, se kterým vystupuje už mnoho let, plánují během karantény nacvičit sebranější set a sní také o experimentální hudbě založené na nahrávkách ptačího zpěvu.

S Mariem Bihárim vystupoval po celé Evropě, velký úspěch měli například v rumunské Bukurešti, kde večerní tancovačce předcházela workshop pro děti. Vystoupení pro děti ostatně patří k nejlepším zážitkům Martinovy kariéry.

Zpěvačka Ida Kellarová, která vede sbor Čhavorenge, ho před časem požádala, aby po koncertě v Rudolfinu, kde sbor zpíval s Českou filharmonií, udělal pro děti ze sboru diskotéku. „Tehdy jsem přehodnotil svůj vztah k populární romské hudbě,“ říká. Protože chtěl hrát muziku, která bude děti bavit, sešel se s nimi napřed pár dní před akcí. „Řekl jsem jim, že si zahrajeme hru, ať vyndají všichni telefony a pustí mi svoji nejoblíbenější písničku. A byly to samý ‚tucky‘, který já jsem vůbec neznal!“

Představa bílé majority o tom, co poslouchají Romové, je podle něj hodně vzdálená od reality. „Gádžové všude po světě mají představu, že romská hudba jsou ty tradičnější folklórní soubory a ty moderní vypalovačky moc nemusí.“ Martina tak děti seznámily třeba se

zpěvákem a bubeníkem Igorem Kmeťem a dalšími populárními romskými interprety. Diskotéka prý u dětí slavila takový úspěch, že se třikrát musel odkládat odjezd autobusu, který je měl od Rudolfinu rozvézt domů. DJ Gadjo tohle vystupení dodnes považuje za jeden z top desítky zážitků své dýdžejské dráhy.

Jedna hudební radost ale Martinovi Jurečkovi alias DJ Gadjovi během koronavirové situace neodpadla a to je rádiový pořad Všechny hudby světa. Pořád chodí hrát do Radia 1. Za dlouhé roky, které se tomu věnuje, se prý z toho nikdy nestala rutina a pořád má před vysíláním trochu trému. Co se změnilo jsou reakce posluchačů. V rádiu začal vysílat ještě před masivním rozjezdem sociálních sítí a tehdy posluchači rádia reagovali na všechno jinak než dnes. Především mu daleko víc do rádia psali dopisy a maily, občas posílali dárky.

To se ale příležitostně stává pořád. „Postěžoval jsem si ve vysílání, že mě bolí kolena. A pak mi na hraní přinesl jeden posluchač domácí konopnou mast. To bylo báječné, fungovalo! Nevím, jestli sama o sobě, nebo jsem si vsugeroval, že mi pomůže, ale myslím, že to oboje najednou pomohlo,“ pochvaluje si dárek. „Kdysi ale lidi fungovali víc v tom smyslu, že častěji vás někdo pochválil nebo zkritizoval. Obou reakcí si ale moc cením, je pro mě důležitá kritika i chvála.“

NIKDY MI NIKDO NEŘEKL, „TY NEJSI NÁŠ“

Dříve prý také dostával do rádia pohlednice od přátel, kteří jezdili například do jeho oblíbené karibské oblasti. Sám na Trinidadu nebo Tobagu a jiných karibských ostrovech nikdy nebyl, ale vydal se prý na Notting Hill Carnival, což je každoroční pouliční festival, který se koná v Londýně od roku 1964. Vzpomíná, že při jeho první návštěvě se účastnilo karnevalu půl milionu lidí a tehdy si to moc užil. Když tam ale jel před dvěma lety naposledy, tak už se festivalu účastnilo milion a půl lidí.

Že masové akce nejsou nic pro něj vědí i jeho přátelé, když s ním vyrazí na nějaký velký festival, najdou ho v průběhu večera u stage v tom nejmenším stanu, kde probíhá malý koncert nebo DJský set pro maximálně pár stovek lidí a kde si to prý Martin nejvíc užívá. Proto se i nakonec vzdal plánů na cestu na největší balkánský dechovkový festival v srbské Guči, i z této tradiční balkánské akce, kde vystupuje mnoho slavných romských dechovek, se totiž stává stále masovější záležitostí a původní duch se vytrácí.

Za dobu, kdy na akcích mixuje romskou hudbu, se nikdy nesetkal s tím, že by mu někdo řekl, že mezi Romy nepatří nebo že by neměl hrát romskou hudbu, když sám není Rom. „Nikdy se mi nestalo, že by někdo řekl: ‚Hele, ty prostě nejsi náš‘. Myslím, že je to dané tím, že Romové takhle o hudbě prostě nepřemýšlí. A tím, že se mi vždycky podařilo všechny roztancovat, jsem si je získal,“ dodává hrdě. ●

AKE DIKHEA?

ČTVRTÝ ROČNÍK FESTIVAL ROMSKÉHO FILMU

Veronika Patočková / Foto: Ake Dikhea?

„NO VIDÍŠ?“ SE MŮŽOU POPRVÉ PTÁT I DIVÁCI V ČESKÉ REPUBLICE

Od 19. do 23. listopadu 2020 se v německém Berlíně již po čtvrté koná Festival romského filmu AKE DIKHEA? Tedy jak se to vezme – „díky“ pandemii koronaviru se vlastně koná poprvé po celém světě, a to v obývacích všech, kteří si za menší poplatek zajistí přístup k online promítání letošních filmů. Poprvé tak budou mít i diváci v Česku příležitost zhlédnout výběr těch nejlepších filmů od Romů a o Romech za uplynulý rok.

CO TEDY UVIDÍME?

Těšit se můžeme jak na celovečerní, tak na krátké filmy. Rumunská romská herečka Alina Șerban, která letos získala prestižní Německou hereckou cenu, představí na festivalu svůj režisérský debut, krátký film LETTER OF FORGIVENESS (DOPIS ODPUŠTĚNÍ). Je to jeden z prvních filmů na světě, který se věnuje tématu 500letého otroctví Romů v Rumunsku. Celovečerní britský experimentální film THE DEATHLESS WOMAN (NESMRTELNÁ ŽENA) kombinuje skoro až hororové sekvence s dokumentárními záběry a rozhovory s přeživšími holokaustu i současných bezpráví. Film popisuje příběh silné romské ženy zavražděné nacisty v Polsku roku 1942

až po nárůst pravicového extremismu v dnešní Evropě.

Výběr filmů letos doplňuje i mnoho dokumentárních filmů – nechybí český dokument LETY od Violy Tokárové, Františka Bikára a Renaty Berkyové, zobrazující dlouholetý boj za odstranění vepřina z pozemku internačního tábora v Letech u Písku a jeho úspěšné zakončení, nebo švédský snímek LINDY. THE RETURN OF LITTLE LIGHT, který doprovází zpěvák a herce Lindyho Larssona na jeho cestě za coming-outem jakožto romského Travellera – zatímco jeho coming-out jako gaye nebyl spjatý s velkými potížemi, doprovázelo jeho práci na divadelní hře Roma Army (Romská armáda) mnoho pochybností o negativních dopadech anticiganismu na jeho rodinu, která svou romskou identitu do té doby skrývala.

A právě téma intersekcionalní identity a diskriminace, tedy příslušnosti k různým menšinám a jejich vzájemné prolínání provází celým festivalem. Práva osob s identitou LGBTIQ+, feminismus a úspěšný život s fyzickým postižením jsou tak vedle romské identity filmových protagonistů důležitou součástí letošního festivalu. To podtrhuje i panelová diskuze s prominentním obsazením profesionálů z oblasti filmového průmyslu k tématu „Intersekcionalita ve filmu“.

„TAKHLE JSEM SE NA TO JEŠTĚ NEDÍVAL“

A právě překvapivé pohledy na filmové protagonisty a osvětlení neznámých událostí napříč celou Evropou jsou od začátku festivalu důležité cíle. Festival chce nabízet autentické perspektivy – v tom smyslu, že odpovídají realitě, a ne předsudkům, které jsou stále živé jak v české, tak německé společnosti. Jinými slovy – festivalové filmy jsou především o lidech, až v druhé řadě o Romech.

K dalším cílům festivalu patří snaha zviditelnovat v rámci festivalů a filmového průmyslu filmy, které se vědomě staví proti předsudkům a rasismu a ideálně pocházejí z pera romských filmařů. Festival tím navazuje na původní myšlenku tzv. Mezinárodní romské filmové komise (IRFC), která vznikla v Berlíně v roce 2013 právě s tímto cílem. Brzy se však ukázalo, že bez konkrétních akcí je podpora romských filmů a filmařů poměrně obtížná – i to tedy vedlo k založení festivalu AKE DIKHEA?

Že se tento běh na dlouhou trať vyplácí, napovídá i ohlédnutí za jeho prvními třemi ročníky. Vybrat filmy do prvního ročníku bylo pro festivalovou porotu (složenou každý rok alespoň z poloviny z romských filmařů) náročné – snad každý třetí přihlášený film začínal scénou buď s hromadou odpadků, nebo nahými dětmi. Avšak s tím, jak se zlep-

šovala mezinárodní viditelnost festivalu, rostl i počet přihlášených filmů, které se zvládly předsudkům vědomě vyvarovat. Jak z čistého nebe se v průběhu uplynulých tří let začali objevovat další a další romští i neromští filmaři.

Zároveň se zvyšoval i zájem veřejnosti se na takovéto filmy dívat – v roce 2019 tak byl Festival romského filmu AKE DIKHEA? partnerem největšího německého festivalu krátkých filmů „interfilm“, v rámci něhož byla jedna sekce věnována romským filmům. Také festivaly východoněmeckého filmu „goEast“ a „Cottbus Filmfestival“ zařadily filmy z festivalu do svého programu.

Jakou cestou se bude festival dál vyvíjet, ukážou příští léta. Patron festivalu, berlínský senátor pro kulturu a Evropu Klaus Lederer, to shrnul následovně: „Festival nám každý rok otevírá oči, ukazuje nové perspektivy a nutí nás kriticky přemýšlet nad našimi domnělými vědomostmi. ‚Takhle jsem se na to ještě nedíval,‘ by byla moje upřímná odpověď na název festivalu AKE DIKHEA? – No vidíš?“

„OKE DIKHES?“ ŠAJ PHUČEN THE O MANUŠA ANDRE ČECHIKO REPUBLIKA

Maškar 19. the 23. novembris 2020 hin andro ñemecko Berlinos imar štarto berš o Festivalos le romane filmenca AKE DIKHEA? No, sar upre dikhaha - „šaj pa-likeras“ la pandemijake le koronaviroha, bo vaš oda o festivalos šaj dikhen ešeb-novar the o manuša pre calo luma, khere andro obivačky, te penge vaš čino love cinena online projekcija le filmenca, so hine pro festivalos. Akana o manuša andre Čechiko republika šaj ešebnovar dikhen ola nekhfeder filmi le Romendar the pal o Roma, save has kerde jekh berš pale.

TA SO DIKHAHA?

Šaj užaren caloraťakere filmi the o charne filmi. E rumunsko romaňi herečka e Alina Serban, savi kada berš chudla prestižno Němciko herecko ašariben, sikhavela pro festivalos peskero režisersko debutos, charno filmos LETTER OF FORGIVENESS (Dopis odpuštění / Lil kijo odmanglípén). Hin oda jekh maškar perše filmi pre luma, save dikhen pal o tematos 500beršenge-ro romengero dživípen, kana len andre Rumunsko líkernas sar raben (otroken). Caloraťakero britsko eksperimentalno filmos THE DEATHLESS WOMAN (Nesmrtná žena / Džuvlí, savi sa predživela) paš peste thovel hororove sekvenciji le dokumentarne čitrenca the o vakeriben le manušendar, so predžidíle o holokaustos, u tiš adadivesutne bibachtalípéna maškar o manuša. O filmos hin pal jekh zoralí romaňi džuvlí, so la murdarde o nacista andre Polčiko andro berš 1942 the tiš pal oda, sar barol o ekstremismos andre ala dívesa andre Europa.

Paš o avri kidle filmi kada berš hin tiš but dokumentarna filmi – hin odoj tiš čechiko dokumentos Lety la Violatar To-karovonatar, Františkostar Bikaristar the

la Renatatar Berkyovonatar, savo vakere pal oda, sar pes kampelas te marel vaš o than kaj has andro dujto baro mariben o internačno taboris perdal o Roma andro Lety u Písku, u palís odoj kerde balčengeri stajňa. Oda has phari butí u andro agor mišto dopejla. Abo švedsko filmos LINDY. THE RETURN LITTLE LIGHT, savo džal pal jekh drom le zpjevakoha the hercoha Lindy Larsonoha dži kijo leskero coming-outos sar romano Travelleris – pal leskero coming-outos, sar phenda, hoj hino ho-moseksualos, o manuša kada na dikhenas sar vareso but na lačno, no sar kerelas teatroskero koter Roma Army (Romaňi armada), ta na džanelas, či kada koter na anela leskera familijake bibachtalípen, bo daralas le „anticiganismostar“. Leskeri familija dži akor říkda na phenelas, hoj hine Roma.

O tematos pal intersekcijonalno identita the e diskriminacija, oda te peres maškar choc save manušengere cikñipéna/komuniti u sar maškar pende dživen, hin tematos adre calo festiva-los. Manušengere manušale čačipéna la identitaha LGBTIQ+, o feminismos the lačno dživípen, te hin manuš skalardo le fizickone nasvalípnaha, hine paš romaňi identita, savi hin le manušen, so bavinen abo kerde o filmi, anglune andro kale-beršeskero festivalos. Oda hin mišto te dikhel andro panelovo diskuzija kaj has but ašunde profesijonala khatar o filmovo prumisos, te džal pal o tematos „Inter-sekcijonalita“ andro filmos.

„KAVKA PRE ODA MEK NA DIKHAVAS“

U na užarde dikhibena pro fimoskere pro-tagonista the feder the lače informaci pal oda, sar oda hin andre calo Europa, hine le agorestar andro festivalos oda angluno, so penge o organizatori mangel. O festivalos kamel te anel autentična per-

spektivi – ajsé, save hine andre realita, u na ajsé, so hine phandle le na lače purane dikhibeneha pro manuša u furt dživen maškar o manuša sar pro Čechi the maškar o manuša andre Němciko. Avre lavénca – o festivalova filmi hine anglunes pal o manuša, pro dujto postos hine o Roma.

O festivalos tiš kamel te sikhavel pro festivala the andro filmovo prumisos o filmi, save džan mujal purane dikhi-bena pre manušengere čačipéna the o rasismos, u kerde len o romane filmara. O festivalos bararel peršo ideja, savi has pro sar pes phenel Maškarthemutňi romaňi komisija (IRFC), savi has zathodí andro Berlinos andro berš 2013 u has la kaja ideja. Sig has prindžardo, hoj bijal konketna akciji pes na del te del o vast le romane filmenge the le manušen, so o filmi keren – ta the kada has o impulsos te kerel o festivalos AKE DIKHEA?

Hoj kada hin lačno, kajča the pharo drom, sikhavel oda, te dikhas pro festivalis trin berš pale. Te kidel avri o filmi peršo berš has perdal festivalovo porota (has andre sako berš jepaš romane filmara) igen pharo – maj sako trito filmos andro agor sikhavelas ča e bari mel, abo nange čhavoren. Sar imar o manuša džanenas pal o maškarthemutno festivalos buter, ta buter filmara bičhavenas peskere filmi, save imar na sikhavenas o purane stereo-tipi pal o Roma. Sar phundrade zengostar avle andro palune trin berš aver the aver romane the na-romane filmara.

Paš oda barolas the o interesis maškar o manuša pre ajsé filmi te dikhel – andro berš 2019 has o Festivalos romane filmoha AKE DIKHEA? partneris jekhetanes nekhbareder němcikone festivaloha le charne filmenca „interfilm“, kaj has jekh sekcija le romane filmenca. Tiš o festivala le vichodnoñemcike filmenca „goEast“ the „Cottbus Filmfestival“ thode o filmi le festivalostar andro peskero programos.

Save dromeha džala o festivalos dureder, sikhavena aver berša. O patronos upral o festivalos, berlinsko senatoris vaš e kultura the Europa, o Klaus Ledereris, oda phenda kavka: „O festivalos amenge sako berš phundravel o jakha, sikhavel o perspektivi, the palís amenge kempel but te duminel pal oda, so dikhahas avka, hoj oda mišto prindžaras. ‚Kavka pre oda mek šoha říkda na dikhavas,‘ kala lava bi phendžomas pale pre oda sar hin vičimen o festivalos AKE DIKHEA? - OKE DIKHES?“

●

„ROMSKÁ RADA“ MÁ NOVÉ ČLENY

Vláda v září jmenovala čtyři nové členy Rady vlády pro záležitosti romské menšiny. Novými občanskými členy jsou lidskoprávní aktivistka Gwendolyn Albert, terénní pracovnice Alena Drbohlavová Gronzíková, ředitel Národní sítě Místních akčních skupin České republiky Petr Čáp a předseda Hnutí romských studentů Vladimír Čermák.

Výzvu k zasílání nominací na občanské členy zveřejnila Rada vlády 31. března 2020, vzhledem k tomu, že z Rady v lednu tohoto roku odstoupili tři významní členové, kteří rezignovali

na protest, že Helena Válková zůstala zmocněnkyní vlády pro lidská práva. Pod doplnění má rada v současné době 32 členů, z toho je 16 členů občanských.

ZUZANA KUMANOVÁ STÁTNÍ TAJEMNICÍ NA SLOVENSKU

Novou státní tajemnicí Ministerstva kultury Slovenské republiky (MKSR) se stala etnografka a historička Zuzana Kumanová. Nahradiť má Vladimíra Dolinaya, který nedávno zemřel během dopravní nehody. Kumanová se ve své vědecké činnosti věnovala kultuře a dějinám Romů. Zvláštní pozornost zaměřila na historii romského holokaustu, angažovala se i v aktivitách na zlepšení postavení romských žen.

„V mém resortním portfoliu bude téma kultury národnostních menšin. Věřím, že se mi podaří zlepšovat podmínky pro uchování a rozvoj menšinové kultury. Zároveň věřím, že to bude ve prospěch

celé společnosti a vzájemnému obohacení,“ uvedla pro server Romea.cz. Zaměřit se chce zejména na zmírnění dopadů pandemie na kulturu.

SOUD POTRESTAL PROTIROMSKÉ NÁPISY V LETECH

Okresní soud v Písku potrestal začátkem října dva muže za umístění nápisů urážejících Romy u památníku v Letech u Písku – nepravomocně je uznal vinnými z trestního činu popírání a schvalování genocidy. Jeden z obžalovaných dostal roční trest, druhý osm měsíců. Oba tresty jsou podmíněně se zkušební dobou dva roky.

„Rozsudek v této kauze, byť jsme na něj čekali opravdu dlouhé dva roky, mě příjemně a nutno říct – i po řadě nezdarů ve srovnatelných kauzách – nečekaně překvapil. Je to satisfakce a taky jakési ujištění, že lze podobné škůdce této

společnosti odhalit i potrestat,“ uvedla k rozsudku Jana Horváthová, ředitelka Muzea romské kultury, které je správcem Kulturní památky Lety.

ZEMŘEL RAJKO DJURIČ

Ve věku 73 let zemřel významný romský intelektuál, spisovatel, akademik a bývalý prezident Mezinárodní romské unie Rajko Djurič.

Narodil se nedaleko Bělehradu v tehdejší Jugoslávii. Vystudoval gymnázium a Filozofickou fakultu na Univerzitě v Bělehradu. Po nástupu Slobodana Miloševiče k moci odjel na stáž do Berlína, kde požádal o politický azyl. V roce 1990 se stal prezidentem Mezinárodní romské unie, působil jako generální tajemník

Romského centra PENklubu, přednášel na Freie Universität Berlin. V roce 2007 se stal poslancem v Srbském národním Parlamentu. Jeho díla byla přeložena do více než pěti jazyků. Získal několik cen, včetně Roma Literary Award Open Society Institutu v Budapešti nebo ceny Kurta Tucholského.

●

SYMBIOS POMÁHÁ MLADÝM NAJÍT ROVNOVÁHU

Rena Horvátová / Foto: Symbios

Rozdílné životní zkušenosti si už bezmála dva roky vyměňují vybraní studenti Masarykovy univerzity a mladí dospělí, kteří nadobro opustili brány dětského domova nebo jinou institucionální péči. Vkročit do života dospělých tou správnou nohou mohou i díky projektu Symbios.

Mladí dospělí opouštějí dětský domov ve svých 18 letech, a pokud studují i později. Ve světě dospělých je čeká kolotoč hledání práce a bydlení. A v tom jim může pomoci unikátní projekt sdíleného bydlení Symbios – u nás jediný svého druhu. Inspiraci iniciátoři nevšedního bydlení našli ve Vídni, kde funguje soužití lidí bez domova a studentů v projektu VinziRast-mittendrín.

V rekonstruovaném domě nedaleko centra v Křenové ulici v Brně spolu bydlí pod jednou střechou šestnáct mladých lidí ve věku 19 až 27 let, kteří se před zapojením do projektu prakticky neznali. Na začátku je čekal seznamovací výjezd, na kterém se měli vysokoškoláci a lidé odcházející z dětského domova lépe poznat, aby se mohli rozhodnout, jestli spolu budou chtít bydlet. Společné bydlení má pomoci i s přenášením pozitivních vzorců chování a vzájemné výměně zkušeností. Vysokoškoláci pocházející z běžných rodin zjistí, že životní cesta vrstevníka může vypadat úplně jinak než ta jejich. „Chceme vybudovat zázemí, kde spolu budou tyto dvě skupiny žít, pracovat a učit se pod jednou střechou. Jsme přesvědčeni, že studenti vnáší do společného bydlení sociální kapitál, jelikož mají kontakty na nový typ lidí a mohou je s těmi, kteří odešli z institucionální péče, sdílet,“ vypočítává výhody

neobvyklého bydlení zakladatel Symbia Bohuslav Binka.

Podle něj projekt oproti Domům na půli cesty nebo Armádám spásy funguje na zcela jiném principu. „Pro vstup do samostatného života a vůbec pro jakékoli posouvání se člověk potřebuje jistotu a stabilitu, bez toho se k ničemu dalšímu neodváží. U Armády spásy nebo u Domů na půli cesty je ta stabilita dodávána nějakou strukturou, kdy v tom bydlení sociální pracovníci kontrolují úklid a celkově tam panují striktnější podmínky, což nemusí být pokaždě špatně, ale pro nás ta stabilita je dána především dlouhodobostí,“ přibližuje a doplňuje, že mladí dospělí mají se Symbiem jistotu, že mohou sdílené bydlení využívat po dobu čtyř let a ve výjimečných případech si jej o rok prodloužit. „Stabilita je jen jedna část a dobré vztahy druhá. V Symbiu věříme, že dobře navázané vztahy člověka nejen ukotví, ale umožní mu se posouvat dál,“ vysvětluje Binka.

BYDLENÍ ZA FÉROVOU CENU

V domě, který k tomuto účelu poskytla městská část Brno Střed, vzniklo osm bytů o velikosti 2+1. Byty o padesáti metrech čtverečních jsou řešeny tak, aby měl každý

z dvojice svůj vlastní pokoj. A i nájemné je oproti běžným cenám bytů na brněnském trhu bezmála o dva tisíce nižší. Za byt 2+1 v blízkosti centra tak jednotlivec zaplatí tři a půl tisíce až něco málo okolo pěti tisíc korun. Cena se odvíjí od celkové výměry bytové jednotky.

A právě výši nájemného si pochvaluje i jedna z nájemnic Lucie Lucassen, která se o možnosti bydlet ve dvojici s vysokoškolákem dozvěděla od svého kamaráda. „Bylo to zrovna ve chvíli, kdy jsem intenzivně hledala bydlení a nedařilo se mi nic najít. Moje představa byla, že budu bydlet ideálně s někým, protože bych nájemné těžko sama utáhla,“ říká na rovinu Lucie, která měla za sebou několik prohlídek bytů. „Tak polovina z nich mě odmítla, protože jsem Romka. Neuměla jsem se tehdy bránit, bylo mi devatenáct a byla jsem bezmocná,“ přiznává dnes jednatiletá Lucie, která působí v organizaci IQ Roma servis jako sociální pracovnice pracující s romskou komunitou. S diskriminací a předsudky se setkává prakticky pořád. „Na základce, na střední nebo i na úradě nebo v obchodě,“ posteskuje si Lucie, podle které majorita mnohdy Romy odsuzuje úplně zbytečně. „Když jde Rom žádat o byt, tak mu ho ve většině případů nedají, protože je Rom, poznají ho podle

jiné barvy kůže. Pociťuji, že diskriminace na základě etnicity na trhu s bydlením přetrvává a možná i sílí,“ hodnotí nejen své zkušenosti, ale také zkušenosti klientů, kterým díky své práci pomáhá.

Do projektu se kvůli nízké tržní ceně nájmu zapojila i studentka politologie Masarykovy Univerzity Kristýna Klouzalová. „Bydlela jsem na koleji a stejně jako většina lidí jsem i já hledala bydlení na dobrém místě a za rozumnou cenu. Projekt mě ale zaujal i ze zcela jiného důvodu, protože jsem působila kdysi jako vedoucí na táborech, kde bývaly i děti z dětského domova, takže mě zajímalo, jací doopravdy jsou, když opustí dětský domov,“ přiznává Kristýna a svěří se, že se svojí spolubydlící navázala opravdový kamarádký vztah a díky tomu se začala o téma odchodu mladých dospělých z dětského domova zajímat. Na otázku, jak reagovalo její okolí, když se rozhodla bydlet s někým, koho vůbec nezná, odpovídá, že ne úplně pozitivně.

„Říkali mi, že budu bydlet s někým divným, kdo mě bude okrádat. Měli o lidech, kteří vyrostli bez rodičů, zkreslené myšlení. Dnes to vnímají tak, že mí sousedi jsou „ty výjimky“, takže pořád trpí předsudky,“ zamrzí Kristýnu. „Ale musím říct, že mí rodiče k nim nepatřili, naopak jim projekt přišel jako zajímavá zkušenost. A co se týče mě, neumím si představit, že bych hned po střední škole začala pracovat, v tom je všechny obdivuji,“ vysekne poklonu mladá studentka a zdůrazní, že všichni spolu vycházejí dobře, často plánují i společné akce. „Bydlí s námi i Romové a nikdo to neřeší. Nemám pocit, že by někdo měl vůči nim předsudky,“ dodává.

Lucie se mezitím zamýšlí i nad aktuální tržní cenou nemovitostí. „Student, který čerstvě vystuduje, nemá šanci pořídit si vlastní bydlení. Pro mladé lidi je těžké najít si bydlení a platit nájemné bez pomoci rodičů,“ řekne a prozradí, že by příští rok ráda z projektu odešla, protože cítí, že je natolik samostatná, aby mohla své místo přenechat někom jinému, kdo zrovna řeší existenční problémy s bydlením. Uvědomuje si, že projekt pomáhá především mladým lidem, kteří odešli z dětského domova, protože i ona sama tam do svých šesti let vyrůstala, dokud se nedostala do adoptivní rodiny.

„Do domova jsem se dostala nejspíš proto, že mě moji rodiče nechtěli. Sourozence mám, mělo by nás být dvanáct. Část z nich vyrostla s rodiči a zbytek zase

v děčáku. Víím, že bratr byl taky adoptovaný a žije v zahraničí,“ rozpovídá se o svém životě. „Z dětského domova jsem odcházela ke svým pěstounům v šesti letech a neuměla jsem vůbec nic, ani číst, ani psát. To se změnilo až v nové rodině, která je pro mě vším a díky nim jsem tam, kde jsem,“ vypráví Lucie, která vystudovala střední zdravotnickou školu.

STÁT DLOUHODOBĚ SELHÁVÁ

„Platí u nás takzvaná černá pravidla, která se vážou i smluvně. Třeba pravidelné placení nájmu nebo zákaz užívání tvrdých drog. Ale s tím jsme opravdu nikdy neměli žádný problém. Ctí se pravidlo, že žijeme tak, aby se ostatním žilo dobře. Požadujeme taky, aby se jednou za měsíc sešli se svou mentorkou a jednou za dva měsíce se účastnili komunity, což je setkání spolubydlících se členy našeho týmu,“ poodhaluje zákulisí projektu pan Binka a upozorní, že opakované porušení pravidel vede k ukončení bydlení. Vedle černých pravidel mají obyvatelé i šedá, ale ty si určují sami a nejsou smluvně vázaná.

V Symbiu se často řeší i běžné záležitosti, s nimiž se mladí z dětských domovů dosud vyrovnávat nemuseli. Jde především o to připravit mladé lidi na přechod do dospělého života, jelikož pro mladé dospělé je mnohdy těžké ocitnout se najednou bez jakýchkoli pravidel po letech strávených v režimu, který každý den přesně rozděluje, kdy a jaké činnosti se vykonávají. „Není vůbec divu, že někteří

svou situaci po odchodu neustojí. Známe dětské domovy, které fungují úžasně. Třeba brněnský Dětský domov Dagmara. Tady spíš selhává stát jako instituce a to hned třím způsobem,“ myslí si Binka.

První selhání vidí v tom, že děti v dětském domově stát materiálně zabezpečí, ale už nekontroluje a nestanovuje pravidla fungování samotných domovů. Až na výjimky podle něj neprobíhá supervize. „Jsou různé typy institucionální péče a obhospodařují je tři ministerstva. Druhá věc je, že když odejdete z domova, tak nemáte vůbec nic. Víím, že některé domovy poskytují startovací byty, ale není to ošetřené systémově. Stát by si měl ohlídat a garantovat, co mají vědět děti, které opouštějí brány dětských domovů. Že se například platí teplá voda nebo topení. Aby se pak nemohlo stát to, že dostanou tři tyčové mixéry a patnáct tisíc korun, půjdou do Prahy, kde za ty peníze nezaplatí ani měsíční nájemné. Pak je velká šance, že skončí ve vězení, jako drogově závislí nebo na hlavním nádraží jako bezdomovci,“ vypočítává.

Státu se podle něj naopak vyplatí přechodně podpořit odcházející z institucionální péče, aby dokázali lépe zvládnout nástrahy samostatného života. „Třetina z nich je samozřejmě připravená na to zvládnout to sami. A pak je nemalý počet těch, kteří tu podporu potřebují. Nejde o to dělat věci za ně, ale pouze je podpořit v jejich snažení, aby na to nebyli sami,“ dodává.

VŠICHNI POCHÁZÍME ZE STEJNÉ PRAVLASTI

Yveta Kenety / Foto: Oskar Kenety

The Rosenbergs – moderní jazz i repertoár belgické gypsy jazzové ikony, kytaristy Jeana „Django“ Reinhardta. Nejmladší generace slavného muzikantského rodu Rosenbergů se krátce před podzimní vlnou pandemie představila v pražském Jazz Docku na Světovém romském festivalu Khamoro.

„Můj bratr Stochelo o našem posledním cédéčku řekl, že je to nejlepší album, co zná,“ pochlubil se v rozhovoru s lehkým úsměvem Mozes Rosenberg. Sám se už jako malý potkal se španělským skladatelem a kytaristou Paco de Lucíou a velký vliv na něm zanechaly lekce známého jazzrockového muzikanta Joe Zawinula.

Kytarista a zpěvák Johnny Rosenberg vystupoval v dětství jako člen kapely Gipsy Kids and Sinti na pódii před koncerty Jamese Browna nebo Mariah Carrey. A v raném věku své první zkušenosti sbíral s kapelou Gipsy Boys i třetí člen The Rosenbergs, baskytarista Sani van Mullem.

**Jak dlouho se vlastně znáte?
A jak dlouho už spolu hrajete?**

Známe se od dětství, vyrůstali jsme v jedné ulici, protože jsme všichni rodina. Pocházíme z jižního Holandska, z městečka, kde bydlel i slavný malíř Vincent van Gogh. A hrajeme spolu asi dvanáct let. Vystupujeme spolu po celém světě.

**Říká se o vás, že jste mistři
swingu. Jak tohle označení
vzniklo?**

Ano, je to pravda, lidé to o nás říkají. I když je to těžká otázka, zkusíme to vysvětlit. My neradi hrajeme standardní písně. Neustále se snažíme hudbu inovovat, měníme rytmus, tempo a tak dál. Snažíme se být jiní než ostatní. Hrajeme ale i klasické skladby, například od Johana Sebastiana Bacha nebo třeba Steve Wondera. Proto nás nazývají mistry swingu.

**Mnoho z vašich písní je
inspirováno nebo jsou přímo
napsány Django Reinhardtem.
Proč zrovna on?**

S jeho hudbou jsme vyrůstali. Vždycky byl naše velká inspirace a nikdy ho nepřestaneme hrát.

**Inspiruje vás i jako člověk? Zdá
se, že byl fascinující osobností se
silným životním příběhem.**

Ano, samozřejmě. On byl ve válce, kde hrál pro Němce, pro vojáky. A válku přežil díky hudbě. Němcům řekl: „Budu pro

vás hrát, ale musíte nechat mou rodinu na pokoji.“ Je to smutná historie, ale tak to bylo.

A když byl mladý, utrpěl těžké zranění, když mu shořel karavan. Nemohl používat všechny prsty, že?

Ano, byl známý tím, že hrál jen dvěma prsty. Je neuvěřitelné, jak to dokázal. Vy máte také slavného bratra, Stochela Rosenberga.

Vystupujete někdy spolu?

Stochelo má svoji kapelu The Rosenberg Trio, ve které hraje starší generace Rosenbergů. My jsme ta mladší generace. Ano, s bratrem vystupuji, u nás doma i v zahraničí. Před pár lety jsme spolu vydali CD, které se jmenuje La Familia. Jsme všichni jedna rodina, neustále spolu hrajeme.

Řekněte našim čtenářům něco o vašem novém CD.

Bude se jmenovat Double Scotch, což je píseň Django Reinhardta. Je to podle mě velmi krásné album, na kterém uslyšíte různé styly. Přizvali jsme ke spolupráci další hudebníky jako třeba maďarského Roma Roby Lakatoše a samozřejmě i mého bratra Stochela. Je to směs písní Django Reinhardta, klasických i starých. Stochelo o něm řekl, že to je nejlepší CD, které v současnosti zná.

Pojďte k žánru, který hrajete. Jak byste přiblížili gypsy jazz?

Staré tradiční písně Romů pocházejí z Balkánu. To je naše původní hudba. Ale proč gypsy jazz? Je to styl, se kterým přišel právě Django Reinhardt. Byl první, kdo gypsy jazz hrál. A byl to Rom. Teď ho chce hrát celý svět, všichni po něm šílí.

Říká se, že hudba je jazykem Sintů. Platí to tak i podle vás?

My se hudbou dorozumíváme. Hrajeme srdcem. Kdysi dávno, když naši předkové ještě žili v malých karavanech, stěhova-

li se z místa na místo a večer rozdělali oheň venku u lesa, co dělali? Hráli hudbu. Hudba byla všechno. Vzali kytary a hráli. Ženy zpívaly, tancovaly. Hudba je pro nás vším i dnes. Já mám tři syny, všichni jsou hudebníci. I děti ostatních tady, všichni jsou hudebníci.

Je to vlastně i způsob komunikace.

Ano, je to náš život. Je zajímavé, že na světě žije mnoho Sintů. My se s nimi neznáme, žijí v jiných zemích. Ale když vezmou do ruky kytaru, hrají tu stejnou hudbu jako my. A rozumíme si výborně. Hrají stejným jazykem.

Jak vnímáte rozdíl mezi Sinti a Romy? Je tam nějaký?

Ano, jistě že je. Romové mají svůj vlastní jazyk a Sinti také, ale můžeme spolu mluvit. Jsme všichni „Gypsies“. Když je slyšíme mluvit, slyšíme i náš jazyk, některým slovům rozumíme. A všichni pocházíme ze stejné pravlasti. ●

PROČ VÁS MULOVÉ STRAŠEJ

Ilustrace: Martin Zach

U příležitosti Mezinárodního dne romského jazyka, který připadá na 5. listopad a který letošní podzim zahálil pravými dušičkovými mlhami, publikujeme povídku spisovatelky Olgy Fečové – O nevo kher (Nový dům) z knížky O mulo! Povídky o duchách zemřelých (vydalo nakladatelství Kher).

O NEVO KHER

Olga Fečová

Kamav tumenge te irinel pal amaro nevo kher, so pes amenge ačhila.

Amen bešahas mire pandže beršendar Prahate. Trival andro berš phirahas pre Slovensko, khatar sas miro dad, Kochanov-catar.

E daj le dadeha pes dovakerde, kaj valkendar kerena nevo kher. Mange imar sas dešujekh berš, le phraleske eňa berš, e phen esas cikňori.

O nevo kher sas igen šukar. Angluno kher trine oblakenca ajso baro sas! Prikle-tos jekha oblakaha. Ajse barikane samas andro nevo kher! Ča o garadiči amen na sas. Miro dad popaňkidňa le ternecharen, kaj te straden varesave bara abo kašta, duki chočso.

O ternechara ande glancimen bara. O dad lendar kerďa garadiči. Ňikas na sas ajse garadiči sar amen.

Amen o čhave sovasahas raťaha, ale e daj o dad calo rat na sovenas. O mule len na denas smirom, phirenas pal e povala, andre savoreste marnas, bari dar pre daj the o dad mukhenas. Na birinenas aňi te phirel. Na džanav, so bi lenca ulahas, te bi na phendehas la cetočkate, kaj len sako rat daraven o mule. E cetočka sas phuri romňi, igen godaver.

Šundă, so miri daj lake pal o mule phendă, the zaduminda pes. Palis phendă: „Ma dara tumen, me pre jepaš rat džava avri the phučă man, so on tumendar kamen.

Pre aver dîves tosara vičindă mira da the phendă: „Imar džanav, soske o mule tumen daraven! Sako raťi phiren, kaj te visaren o garadiči. Ola glancimen bara hine pal lenger o čhindiko cintiris.“

Miro dad takoj vičindă le ternecharen the rakindă lenge: „Šoha pes kada na kerel!“

Takoj o garadiči liğende pale. Ole di-vesestar o mule preačhile te phirel the te daravel.

NOVÝ DŮM

Olga Fečová

Chci vám vyprávět o našem novém domě, co se nám přihodilo.

Od mých pěti let jsme žili v Praze, ale třikrát za rok jsme jezdili na Slovensko do Kochanovců, odkud pocházel můj tatínek.

Máma s tátou se dohodli, že tam z valek, nepálených cihel, postaví nový dům. Mně už bylo jedenáct, bratrovi devět a sestřička byla malá.

Ten nový dům se moc povedl. Přední část se třemi okny byla tak prostorná! I kuchyň měla jedno okno. Byli jsme na naše nové obydlí náležitě pyšní. Jen schody nám chyběly. Táta poprosil mladé kluky, aby sehnali nějaké kameny nebo dříví, klády nebo něco.

Mládenci přinesli leštěné mramorové sokly. Táta z nich udělal schody. Takové fajnové schody jako my neměl v osadě nikdo.

My děti jsme v noci spaly, ale táta s mámou nezamhouřili oka. Duchové mrtvých jim nedali pokoj, lezli po stropě, se vším tloukli a pouštěli na naše rodiče strašlivou hrůzu. Rodiče už byli úplně vyčerpání. Nevím, co by se s nimi stalo, kdyby se nesvěřili pratetičce, že je každou noc chodí strašit mulové. Pratetička byla stará a velice moudrá ženská.

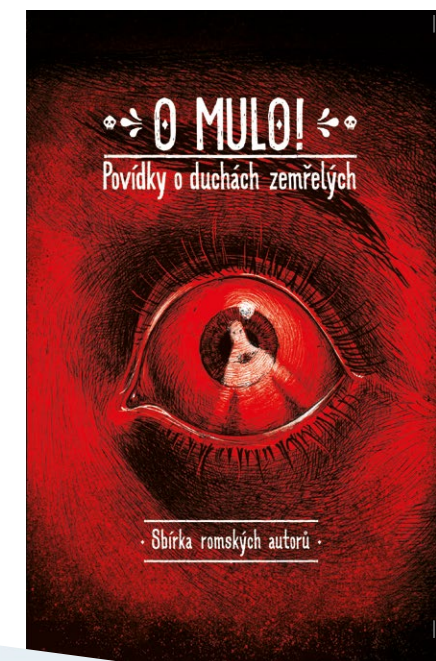
Vyslechla si, co jí maminka o těch duchách povykládala, a zamyslela se. Pak prohlásila: „Nebojte se, já pudu o půlnoci ven a zeptám se, co od vás chtěj.“

Druhý den ráno si zavolala moji maminku a řekla: „Už vím, proč vás mulové strašej! Choděj za váma každou noc, abyste vrátili ty schody. Ty mramorové sokly pocházej ze židovského hřbitova.“

Můj táta si hned

zavolal ty mládence a vynadal jim: „Tohle se nikdy nesmí dělat!“

Kluci ty schody hned odnesli zpátky. Od toho dne k nám přestali duchové chodit a strašit nás. ●

Romština je starobylý indický jazyk. Počet mluvčích v Evropě lze jen odhadovat na základě statistických dat z různých zemí mezi 4,6 až 12 miliony s realistickým středem okolo 6,6 milionů mluvčích, což se bohužel neshoduje s počtem lidí romské národnosti. Důvodem byly asimilační politiky různých států a represivní opatření namířená proti používání romštiny. V České republice se o rozvoj romštiny velmi zasloužila česká lingvistka Milena Hübschmannová, která výzkumu, kodifikaci a propagaci romského jazyka věnovala většinu svého pro- už tři desetiletí seminář Romistiky při Katedře středoevropských studií Filozofické fakulty Univerzity Karlovy.

KHER MÍŘÍ NA PULTY KNIHKUPECTVÍ

Lenka Jandáková / Foto: Kher, z. s.

Nakladatelství Kher, které se zaměřuje na vydávání a propagaci romské literatury, letos i přes omezení, která nejen v kultuře způsobila pandemie koronaviru, uspořádalo po České republice několik čtení tvorby romských autorek.

V letošním „covidovém“ roce Kher představil některé z autorek knihy *O mulo! Povídky o duchách zemřelých*, kterou vydal na sklonku minulého roku. V lednu v ostravské Městské galerii to byly Eva Kropiwnická a Květa Podhradská, na letním čtení v pražských Holešovicích, doslova mezi záhony rajčat v komunitní zahradě Prazelenina návštěvníky postrašily povídky Dany Hruškové, Ivetky Kokyové, Stanislavy Mikové a Reny Horvátové, která, společně s Ilonou Ferkovou, v Holešovicích četla také pro děti z příměstského tábora Člověka v tísní na konci léta. Ilona Ferková zaujala i převážně romské publikum ve Slaném v rámci zářijové akce Zažij město jinak. A ve stejném měsíci se chomutovští návštěvníci v prostředí krásného atria městské knihovny o svých spoluobčankách Nikole Beljajevové, Stanislavě Ondové a Renatě Kováčové dozvěděli, že se o svém volném čase věnují literární tvorbě.

Radku Patočkovou, jednu z redaktorek knihy překvapilo, že i v povídkách, o kterých se s kolegyněmi domnívaly,

že vznikly v představitosti autora, je skutečné jádro a zážitek s duchy se předává z generace na generaci jako autentické setkání příbuzného s nadpřirozenem. „Jen opravdu malá část povídek pochází z autorovy fantazie,“ upozorňuje a přidává poznatek z letošního setkávání s dospělým i dětským publikem, která se spontánně dělila o vlastní zkušenosti a neméně mrazivé příběhy, že až na pár výjimek je víra v duchy mezi Romy stále silně zakořeněná. Na zážitky se zaslouží však nebyli skoupí ani návštěvníci z majority.

Ještě těsně před lockdownem se stihly uvést na prestižním festivalu malých nakladatelů Tabook Mária Hušová a Věra Duždová Horváthová. Tábořské publikum napjatě naslouchalo jejich drásavým autobiografickým povídkám, které vznikly na výzvu nakladatelství Kher během jarní karantény. Atmosféru odlehčila třetí autorka Květa Podhradská svou povídkou na téma cestování za minulého režimu *Tenkrát na Východě*, která byla dokonce otištěna v letošním Baedekru, knižním festivalovém průvodci.

Návštěvníky neméně vyhledávanou událostí byla i letošní Noc literatury, z jarního termínu přesunutá na říjen. Již potřetí dostala prostor i romská literatura, tentokrát povídky Maruška a Pouť Andreje Giňi, vydané v knize *Pativ* s podtitulem *Ještě víme, co je úcta* nakladatelstvím Triáda. S citem a zároveň s vervou příhody dvou smolařů Urfiho a Teluna přečetl populární herec Jan Cina.

Momentálně Kher připravuje vydání několika memoárů, vzpomínkových próz řady významných autorek, knih na opomíjené téma romského holokaustu a odboje, tedy válečné příběhy, které by neměly upadnout v zapomnění. Nadále se počítá s publikováním takzvané ženské prózy a v plánu jsou tituly pro děti a dospívající či poezie.

Z prodeje knih *Ještě jedno, Lído!* Ilony Ferkové a zmiňované knihy *O mulo! Povídky o duchách zemřelých* bude financovat vydání připravovaných knih. Podpořit vznik nových knih romských autorů tak můžete i vy!

Knihy objednávejte na www.kher.cz

ZAJÍMÁ VÁS HISTORIE, MÁTE RÁDI PŘÍBĚHY?

POSLECHNĚTE SI VYPRÁVĚNÍ PAMĚTNÍKŮ

WWW.PAMETROMU.CZ

Unikátní sbírka rozhovorů přibližuje méně známou stránku historie naší společnosti, historii Romů.

Projekt Paměť Romů realizuje ROMEA, o. p. s., za finanční podpory Bader Philanthropies, Inc.

